

چکیده

فاطمه ساغری^۱

این مقاله با هدف شناسایی نقش زنان نهضت حسینی در ظهور امام زمان (عج) تنظیم و در آن تلاش گردیده تا به این سوال پاسخ داده شود زنان نهضت حسینی چه نقشی در ظهور امام زمان (ع) دارند؟ تحقیق از نوع تحقیقات توصیفی و روش به کار رفته کتابخانه بوده است. ابزار به کار رفته در جهت جمع‌آوری داده‌ها فیش و تحلیل داده‌ها با استفاده از روش تحلیل محتوا انجام شده است. از مهم‌ترین نتایج این مطالعه می‌توان اشاره نمود، عاشورا و ظهور هر دو مفاهیم عمیق و مهمی در تاریخ و فرهنگ اسلامی هستند. عاشورا، با قیام امام حسین (ع) و فداکاری او، نماد ایستادگی در برابر ظلم و دفاع از حق است. این واقعه به مردم یادآوری می‌کند که باید در برابر ظلم و فساد ایستادگی کنند و روحیه جهادی را در خود تقویت کنند. ظهور نیز به معنای آمدن مهدی موعود (عج) است که به عنوان منجی و نجات‌دهنده بشریت شناخته می‌شود. این مفهوم به مردم امید می‌دهد و آن‌ها را به تلاش برای ایجاد جامعه‌ای عادلانه و اسلامی ترغیب می‌کند. در مجموع، ارتباط عاشورا و ظهور در ترویج روحیه جهادی و ایستادگی در برابر ظلم و فساد نمایان است و به مردم انگیزه می‌دهد تا در مسیر حق و عدالت گام بردارند. در این تحقیق، تلاش شده با تبیین تطبیقی نقش زنان در نهضت حسینی و نقش منتظران زن در دوران غیبت و ظهور، زمینه‌های مشترک مسئولیت‌های آنان مورد تحلیل قرار گیرد. این مسئولیت‌ها شامل تربیت نسل منتظر، جهاد تبیینی، تقویت باورهای مهدوی، حفظ عفاف، صیانت از ارزش‌های اسلامی و آمادگی برای مشارکت فعال در قیام جهانی مهدی موعود (عج) است. هدف تحقیق، ارائه الگویی عینی از نقش مؤثر زنان در تحولات آخرالزمانی بر اساس الگوی عاشورایی است، تا زن منتظر به جای انفعال، به کنشگری اجتماعی و معرفتی برسد.

کلیدواژه: امام مهدی (عج)، انتظار، ظهور، نهضت حسینی

^۱. طلبه سطح دوحوزه علمیه خاتم الاوصیاء (عج)

ظهور امام زمان (عج)، به عنوان نقطه اوج تاریخ بشر در نگاه شیعه، وعده‌ای الهی برای تحقق عدالت جهانی، ریشه‌کن شدن ظلم و انحراف، و برپایی جامعه‌ای مبتنی بر توحید است. این وعده، نیازمند زمینه‌سازی اعتقادی، اجتماعی و فرهنگی در سطح امت اسلامی است؛ به‌ویژه از طریق احیای فرهنگ جهاد، اصلاح‌گری و مقاومت در برابر طاغوت. یکی از برجسته‌ترین نمونه‌های این فرهنگ‌سازی، نهضت حسینی است که با محوریت امر به معروف و نهی از منکر، بر ضد انحراف خلافت اسلامی به وقوع پیوست. این نهضت نه تنها در زمان خود، بلکه در طول تاریخ، الهام‌بخش حرکت‌های آزادی‌خواه و عدالت‌طلب بوده و به‌نوعی شالوده‌ای فرهنگی برای منتظران مصلح جهانی پدید آورده است. در این میان، نقش زنان حاضر در نهضت حسینی، جنبه‌ای مهم و راهبردی دارد؛ زنانی که با صبر، روشنگری، حفظ انسجام خانوادگی و پیام‌رسانی، نقش مکمل و مؤثری در تثبیت پیام عاشورا ایفا کردند. این نقش‌ها، تنها مربوط به واقعه عاشورا نیست، بلکه می‌توان آن را در امتداد راهی دید که به ظهور حضرت ولی‌عصر (عج) ختم می‌شود. زنان با ایفای نقش تربیتی، تبلیغی و اجتماعی، می‌توانند در احیای ارزش‌های عاشورایی و زمینه‌سازی فرهنگی برای ظهور سهیم باشند. مطالعات انجام شده پیرامون نقش زنان نهضت حسینی در ظهور امام زمان (عج) از تنوع نسبتاً زیادی برخوردارند که به اختصار به تعدادی از آنها اشاره می‌گردد: معصومی (۱۳۸۱) در تعریفی تحت عنوان بانوی عاشورا، آصفی (۱۳۸۰) به بررسی انتظار پویا، ابراهیمی (۱۳۷۶) در مطالعه ایی تحت عنوان بانوی نمونه اسلامی پرداخته‌اند. مطالعات انجام شده عمدتاً متمرکز بر انتظار پویا، بانوی عاشورا، بانوی نمونه اسلامی بوده و کمتر به بحث پیرامون نقش زنان نهضت عاشورایی در ظهور امام زمان (عج) پرداخته شده است. با عنایت به موارد فوق، در این مطالعه تلاش می‌گردد تا به این سوال پاسخ داده شود که زنان نهضت عاشورایی چه نقشی در ظهور امام زمان (عج) دارند؟ در بیان اهمیت و ضرورت تحقیق باید گفت: از یک سو، تبیین نقش زنان در نهضت عاشورا، می‌تواند الگویی الهام‌بخش برای زنان مؤمن در عصر غیبت باشد. از سوی دیگر، با توجه به اینکه ظهور حضرت مهدی (عج) نیازمند بستری از آگاهی، عدالت‌خواهی و مقاومت فرهنگی است، شناخت پیوند این دو عرصه، یعنی عاشورا و انتظار، امری ضروری است. در شرایط امروز که زنان نقشی کلیدی در تعلیم، تربیت و ترویج فرهنگ دارند، این

پژوهش می‌تواند راهگشای نظام‌سازی فرهنگی با رویکرد زنانه در تمدن اسلامی باشد. غفلت از این ابعاد، منجر به کم‌توجهی نسبت به سرمایه‌های نرم‌افزاری در زمینه‌سازی ظهور خواهد شد.

نهضت حسینی به عنوان یک حرکت انقلابی و الهی، تأثیر عمیقی بر تاریخ اسلام و ظهور امام زمان (عج) دارد. این نهضت با هدف احیای اصول دین و مبارزه با ظلم و فساد شکل گرفت و به عنوان نماد ایستادگی در برابر ستم، الهام‌بخش بسیاری از پیروان اهل بیت (ع) شد. حسین (ع) با فدای جان خود، پیام آزادی و عدالت را به بشریت منتقل کرد و این پیام همچنان در دل مؤمنان زنده است. انتظار ظهور امام زمان (عج) نیز به نوعی ادامه‌دهنده این مسیر است، زیرا او قرار است عدالت را برقرار کند و ظلم را ریشه‌کن کند. به همین دلیل، نهضت حسینی به عنوان مقدمه‌ای برای ظهور و تحقق آرمان‌های الهی در نظر گرفته می‌شود.

۱- روحیه جهادی در بین مردم پس از شکل‌گیری جامعه مهدوی

سبک زندگی منتظرانه چند شاخصه دارد که با آنها می‌توان از سبک زندگی عاشورایی الهام گرفت: نخست اخلاص در عمل، چنان که در روایات مهدوی است که انسان‌های مخلص، منتظر امام زمان (عج) اند، اگر نتوانیم در جهاد اکبر نیت خود را اصلاح کنیم، باقی راه را نمی‌توانیم درست طی کنیم؛ دوم آنکه ما هدف و آرمانی بلند داریم، یعنی زمینه‌سازی برای حاکمیت دین خدا به وسیله ولی او؛ این در حالی است که در دیگر سبک‌های زندگی حتی تعریف عرفی از سبک زندگی اسلامی این آرمان دیده نمی‌شود؛ سوم، تلاش در نهایت توان است یعنی هر آنچه از توانایی، امکانات و ابزار در اختیار داریم، برای آن هدف عالی استفاده کنیم؛ چهارم آنکه در این سبک همه رفتارها در مقابل با دشمن تعریف می‌شود، یعنی هیچ رفتاری از منتظران نمی‌بینی مگر آنکه رنگی از یکی از جهادهای سه‌گانه داشته باشد، از این رو، اینجا دشمن‌شناسی و شناخت ترفندهایش و نیز راهکارهای مبارزه با او ضرورت دارد که البته این دشمن فراتر از آمریکا و رژیم صهیونیستی است و شامل نفس طواغیت شیاطین و ... هم می‌شود. علاوه بر این، در سبک زندگی منتظرانه ایثارگری، شجاعت و حماسه آفرینی، ولایت‌مداری و ... جزء شاخصه‌های مهم اند که از فرهنگ عاشورا الهام گرفته می‌شود.^۱ در موضوع اخلاص در سخن و رفتار امام حسین (ع) و یارانشان دیده شد که حرکت ایشان بیان‌کننده این است: همه آنچه که کردند، برای خدا بود نه پست و مقام. در بعد آرمان و هدف والا که همان تشکیل حکومت دینی توسط امام زمان (ع) است، و قیام حسینی اساساً برای این هدف و اصلاح جامعه و

^۱ شفیع، تاریخ حضور مسلمانان، ص ۳۲

ساخت آن، برمدار دین شکل گرفته است. بنابراین در بعد دشمن شناسی که یاران امام (ع) در جهادهای سه گانه اعم از اصغر، اکبر و کبیر، الگوهای نابی اند. به بیان دیگر، هر آنچه در سبک زندگی منتظرانه در قالب مباحث نظری بیان می شود، در سیره امام حسین (ع) و یاران و اهل بیت شان (ع) عینیت تام و تمام و عملی دارد. یعنی اگر ما نه فقط در دهه محرم، بلکه با شعار «کل یوم عاشورا و کل ارض کربلا» از سبک زندگی حسینی الگو بگیریم، هر لحظه و هر جا حیات ما عاشورایی خواهد بود. اگر ما انتظار را به جهاد و مبارزه تعریف و ابعاد سبک زندگی منتظرانه را تشریح کردیم، بنابر یک پیش فرض و جهان بینی شیعی الهی است که می گوید: در جهان جریان دائمی مبارزه حق علیه باطل وجود دارد. این جریان فرازمانی و فرامکانی است، یعنی از زمان آدم ابوالبشر (ع) تا امروز و تا قیامت؛ باید توجه داشت گرچه کل یوم عاشورا و کل ارض کربلا، حدیث معصوم نیست، اما این حقیقت از آیات و روایات و سیره معصومان (ع) قابل برداشت است که جریان ولایت الهی به صورت دائمی با شیطان در ستیز است، اما در زمان ظهور وعده الهی جاء الحق و زهق الباطل إن الباطل كان زهوقاً^۱ محقق می شود. پس از شکل گیری جامعه مهدوی با پشتوانه ایمان، باید در صدد تقویت روحیه جهادی در بین مردم بود. که از طریق آگاهی های مختلف فرهنگی، سیاسی، اقتصادی شکل می گیرد. طرح زمینه سازی برای قیام امام عصر (عج) دارای دو جنبه است

۱ رشد ایمانی، جهادی و آگاهی سیاسی

۲ تشکیلات سیاسی، نظامی اقتصادی برای رویارویی با دشمن؛

هر چند قدرت برابری با جبهه جهانی دشمن را نداشته باشد. فعالیت های اقتصادی و نظامی برای آمادگی فیزیکی لازم است؛ هر چند نیروهای مسلمان از سلاح ایمان بهره می گیرند، ولی از آماده سازی امکانات مورد نیاز غفلت نمی ورزند؛ چراکه پیام آسمانی آنها فرموده است: «وَأَعِدُّوا لَهُمْ مَا اسْتَطَعْتُمْ مِنْ قُوَّةٍ وَمِنْ رِبَاطِ الْخَيْلِ تُرْهَبُونَ بِهِ عَدُوَّ اللَّهِ وَعَدُوَّكُمْ وَآخَرِينَ مِنْ دُونِهِمْ لَا تَعْلَمُونَهُمُ اللَّهُ يَعْلَمُهُمْ» هر آنچه در توانایی دارید به کار بندید. مهیا کردن بستر لازم در ابعاد یاد شده از وظایف جامعه اسلامی است.^۱ برخلاف کسانی که تصور می کنند باید فساد شدید جامعه را فراگیرد تا زمینه ظهور فراهم آید؛ جامعه اسلامی بایستی با به کار بردن تمامی امکانات، سعی در آمادگی و رشد انسان

^۱ انفال ۶۰

عده زن هستند که بدون هیچ قرار قبلی در مکه کنار یکدیگر جمع خواهند شد،^۱ این است معنای آیه شریفه: «أَيْنَ مَا تَكُونُوا يَأْتِ بِكُمُ اللَّهُ جَمِيعًا إِنَّ اللَّهَ عَلَى كُلِّ شَيْءٍ قَدِيرٌ» هر جا باشید خداوند همه شما را حاضر می کند، زیرا او بر هر کاری توانا است.^۲ اولین گروه از زنانی که به محضر امام زمان(ع) می شتابند، کسانی اند که در آن ایام زندگی کرده و همانند دیگر یاران امام(ع)، به هنگام ظهور در حرم امن الهی به خدمت امام(ع) می رسند. نکته شگفت در این روایت این است که از ۳۱۳ نفر که گرد حضرت جمع می شوند، پنجاه تن ایشان زن هستند. این افراد جزء همان ۳۱۳ بار اصلی هستند؛ زیرا اولاً امام(ع) می فرماید «فیهم» یعنی در این عده پنجاه زن می باشد. دوم اینکه شاید تعبیر مردان بدین سبب باشد که بیشتر این افراد مرد هستند و این کلمه از باب فزونی عدد مردان چنین ذکر شده است. سوم اینکه اگر مقصود همراهی خارج از این عده بود، امام(ع) می فرمود «معهم»، نه اینکه بفرماید: «فیهم»؛ زیرا این ۳۱۳ تن مانند عدد اصحاب بدر، برشمرده شده اند و همه یاران و فرماندهان عالی رتبه، از نظر مقام و قدرت در حد بسیار بالایی اند.^۳ دومین گروه از یاوران حضرت بقیه الله، زنانی اند که خداوند به برکت ظهور امام زمان(ع) آنان را زنده خواهد کرد و بار دیگر به دنیا رجعت خواهند نمود. این گروه دو دسته اند: برخی با نام و نشان از زنده شدنشان خبر داده شده و برخی دیگر فقط از آمدنشان سخن به میان آمده است. البته این اعتقاد مسلم شیعه است که همزمان با ظهور مهدی آل محمد(ع)، برخی از پیامبران (مانند حضرت خاتم الانبیا و معصومین) همانند امیر مؤمنان(ع) و امام حسین(ع) و برخی از مؤمنان حقیقی و پیروان اهل بیت(ع) به اذن پروردگار زنده خواهند شد و بار دیگر به دنیا باز خواهند گشت. بازگشت این عده، نه تنها غیر ممکن نیست بلکه از نظر قرآن کریم این پدیده امری مسلم است که آیات متعددی از آن سخن گفته است.^۴ بنابراین می توان گفت که در دوران ظهور، زنان به عنوان نگه‌دارندگان و پیشگامان تربیت نسل مهدوی، نقش مؤثری خواهند داشت. مطابق روایات، در زمان ظهور حضرت مهدی (علیه السلام)، حضرت زینب (سلام الله علیها) به عنوان یکی از نمونه‌های برجسته مقاومت و فداکاری در تاریخ اسلام، الگویی برای زنان نسل‌های آینده خواهد بود. حضرت زینب در کربلا با ایمان و شجاعت خود، نه تنها در برابر

۱. مجلسی، بحار الانوار، ج ۲، ص ۳۲۱

۲. بقره ۱۴۸

۳. ری شهری، میزان الحکمه، ج ۲، ص ۳۲۸

۴. همان

دشمن ایستادگی کرد، بلکه پیام عاشورا را برای جهانیان رساند. در نظر داشتن این نکته که زنان نهضت حسینی نقش‌های برجسته‌ای در شکل‌گیری فرهنگ مقاومتی و حفظ اصول دینی داشتند، می‌توانیم به این نتیجه برسیم که زنان در دوران ظهور امام مهدی (علیه‌السلام) همچنان در خط جهاد فرهنگی، تربیتی و اجتماعی قرار خواهند گرفت. در واقع، جایگاه ویژه زنان در قیام مهدی (علیه‌السلام) به معنای این است که آن‌ها نه تنها در عرصه‌های جهاد و مبارزه برای عدالت، بلکه در عرصه‌های تربیت نسل‌های جدید، حفاظت از ارزش‌های دینی و فرهنگی و مدیریت اجتماعی نیز نقش‌های اساسی خواهند داشت. پس از این منظر، می‌توان گفت زنان نهضت حسینی با آموزه‌های خود و با الگو قرار دادن حضرت زینب و دیگر زنان کربلا، در ظهور حضرت مهدی (علیه‌السلام) به عنوان پیشگامان اصلاح و تربیت جامعه مهدوی نقش مهمی ایفا خواهند کرد. این دیدگاه ارتباطی مستحکم میان نهضت حسینی و قیام مهدی (علیه‌السلام) ایجاد می‌کند و نقش زنان در این مسیر از پیوند به پیوند دیگری منتقل می‌شود تا اهداف عالی انسانی و دینی تحقق یابد.

۵- رسالت زنان در پاسداری و جهاد در غیبت ظهور امام زمان (عج)

در عصر غیبت کبری، زنان مؤمن و آگاه همانند مردان در مسیر زمینه‌سازی ظهور، رسالت‌های مهمی بر عهده دارند. رسالت زن در این دوران، صرفاً محدود به فعالیت‌های خانوادگی نیست، بلکه دامنه‌ای وسیع از مسئولیت‌های دینی، تربیتی، اجتماعی و فرهنگی را شامل می‌شود. دو محور مهم این رسالت‌ها، پاسداری از دین و ارزش‌ها و جهاد در مسیر حق است.^۱

۱. پاسداری از دین و ارزش‌های مهدوی

زنان می‌توانند پاسداران ارزش‌های مهدوی باشند؛ یعنی آموزه‌هایی چون عدالت‌طلبی، ایمان، عفاف، حیا، مقاومت، ولایت‌پذیری، انتظار سازنده و تربیت نسلی مهدوی. آنان با رفتار، گفتار و تربیت فرزندان، نقش مستقیمی در حفظ و انتقال این ارزش‌ها دارند. تربیت فرزندانِ باایمان و بصیر، تولید نسل منتظر، نگهبانی از فرهنگ حجاب و پاکدامنی، دفاع از حریم خانواده و حمایت فکری از ولایت، از جلوه‌های مهم این پاسداری است.

^۱. معصومی، بانوی عاشورا، ص ۲۱

۲. جهاد فرهنگی و معنوی

جهاد زنان در عصر غیبت، بیش از هر چیز در عرصه فرهنگی و معرفتی جلوه‌گر است. همان‌گونه که حضرت زینب (س) پس از کربلا پرچم حق را برافراشت و پیام عاشورا را زنده نگه داشت، زنان امروز نیز در میدان تبلیغ، تبیین معارف دینی، تولید محتوا، حضور در فضای رسانه، آموزش و مقابله با شبهات دینی، نقش‌آفرینند. این جهاد، ادامه مسیر نهضت حسینی است که زمینه‌ساز قیام جهانی حضرت ولی‌عصر (عج) خواهد بود. بنابراین، زن مؤمن در عصر غیبت، نه تنها در انتظار منفعلانه به‌سر نمی‌برد، بلکه با رسالتِ فعالانه در پاسداری از فرهنگ دینی و جهاد فرهنگی-معرفتی، به یاری امام عصر می‌شتابد. رسالت زن منتظر، با تربیت نسل صالح، تبیین معارف، حفظ غیرت دینی، تقویت پایگاه خانواده و حضور مسئولانه در جامعه، معنا می‌یابد. این رسالت، پلی است میان نقش‌آفرینی زنان در نهضت عاشورا تا مشارکت در قیام مهدوی، که هر دو در امتداد یک مسیر نورانی‌اند.

نتیجه گیری:

مطالعه نقش زنان در امتداد دو جریان بزرگ نهضت حسینی و ظهور مهدوی نشان می‌دهد که زنان، نه بازیگران حاشیه‌ای، بلکه عناصر محوری و اثرگذار در مسیر حفظ، تداوم و تحقق اهداف الهی این دو نهضت‌اند. آنچه حضرت زینب کبری (س) و دیگر زنان کربلا در دفاع از دین، تبیین حقیقت، صبر در برابر مصیبت، روشنگری اجتماعی و تقویت جبهه حق انجام دادند، نه تنها حادثه‌ای تاریخی، بلکه الگویی جاودان برای زنان منتظر ظهور است. زنان در دوران غیبت کبری، می‌توانند با الهام از زنان عاشورایی، در عرصه‌های مختلف فرهنگی، اجتماعی و تربیتی، مسئولیت‌هایی همچون پاسداری از دین، ترویج ارزش‌های مهدوی، تربیت نسل منتظر، جهاد تبیینی، حمایت از ولایت و آماده‌سازی جامعه برای ظهور را ایفا کنند. آنان با حفظ هویت دینی، رعایت عفاف و حیا، حضور مؤثر در حوزه تعلیم و تربیت، نقش فعالانه‌ای در ساختن زیرساخت‌های فرهنگی و معرفتی ظهور خواهند داشت. در واقع، تحلیل تطبیقی این دو نقش تاریخی، نشان می‌دهد که زنان عاشورایی با تمام وجود از نهضت حق حمایت کردند و این، الگویی زنده برای زنانی است که در عصر غیبت، برای قیام جهانی امام مهدی (عج) زمینه‌سازی می‌کنند. هدف این تحقیق آن است که با بررسی پیوند معنایی، محتوایی و رفتاری میان نهضت حسینی و نقش زنان در آن، با نقش زنان در ظهور امام زمان (عج)، زمینه‌ای برای شناخت بهتر وظایف زنان در دوران غیبت فراهم کند؛ تا از تقلید کور و انتزاعی فاصله گرفته، و زن منتظر به الگوی الهام‌گرفته از عاشورا، فعال و مؤثر در جامعه مهدوی تبدیل شود.

فهرست منابع و مآخذ

*قرآن کریم

۱. ابراهیمی، احمد، بانوی نمونه، تهران، سپهر، ۱۳۹۴
۲. ----- نهضت عاشورایی، تهران، دانشگاه تهران، ۱۳۸۰
۳. ابن بابویه، محمد بن علی، من لایحضره الفقیه، بیروت، اسلامیه، ۱۳۷۸
۴. آصفی، علی، انتظار پویا، قم، نوین، ۱۳۹۲
۵. پاینده، ابوالقاسم، نهج الفصاحه، تهران، دریا، ۱۳۸۲
۶. جوادی آملی، عبدالله، زن در آیینه جلال و جمال، تهران، نشر کتاب، ۱۳۸۰
۷. حر عاملی، محمد بن حسن، وسائل الشیعه، تهران، دانشگاه تهران، ۱۳۸۶
۸. ری شهری، محمد، میزان الحکمه، قم، جمکران، ۱۳۷۲
۹. سنگری، محمد، آیینه داران آفتاب، قم، صدرا، ۱۳۸۵
۱۰. شفیع، حمید، تاریخ حضور زنان، قم، بوستان، ۱۳۷۶
۱۱. کلینی رازی، محمد بن یعقوب، اصول کافی، قم، اسلامیه، ۱۳۸۷
۱۲. مجلسی، محمدباقر، بحار الانوار، قم، صدرا، ۱۳۷۸
۱۳. معصومی، زهرا، بانوی عاشورا، تهران، منهاج، ۱۳۹۰
۱۴. موسوی خمینی، روح الله، صحیفه امام، قم، صبا، ۱۳۸۴
۱۵. -----، وصیت نامه سیاسی، قم، صبا، ۱۳۸۴